

2. Základní charakteristiky národnostního složení obyvatel České republiky v roce 2001 a jejich změny za posledních 10 let

Zákon č. 158/1999 Sb. o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 stanovil v souvislosti s povinností poskytnout údaje, že údaje o národnosti a náboženství vyplní každý podle svého rozhodnutí. Rozhodnutím v tomto smyslu bylo i nezodpovězení otázky.

Slovní zápisy se převáděly do číselných kódů a následné zpracování informací o národnosti se uskutečnilo podle číselníku:

01 česká	11 rusínská	21 česká a slovenská
02 moravská	12 bulharská	22 česká a jiná
03 slezská	13 rumunská	23 moravská a romská
04 slovenská	14 řecká	24 moravská a slovenská
05 polská	15 vietnamská	25 moravská a jiná
06 německá	16 albánská	26 slovenská a romská
07 romská	17 chorvatská	27 jiné kombinace
08 maďarská	18 srbská	99 nezjištěno
09 ukrajinská	19 jiná	
10 ruská	20 česká a romská	

V porovnání s rokem 1991 nebyly do číselníku zařazeny samostatně národnosti židovská a rakouská (v roce 1991 deklarovalo příslušnost k těmto národnostem minimální počet osob (218 resp. 413 osob v celé republice), naopak byl číselník rozšířen o národnosti albánskou, chorvatskou, srbskou a vybrané kombinace dvou národností.

Největší počet osob se přihlásil k národnosti české, dále necelá 4 % k národnosti moravské a 2 % k národnosti slovenské. Všechny další národnostní menšiny měly zastoupení na celkovém počtu obyvatel České republiky půl procenta (polská národnost) a méně.

Tab. 2 Obyvatelstvo podle národnosti k 1. 3. 2001

Národnost	Abs.	V % z celk. počtu obyvatel	Národnost	Abs.	V % z celk. počtu obyvatel
česká	9 249 777	90,42	bulharská	4 363	0,04
moravská	380 474	3,72	rumunská	1 238	0,01
slezská	10 878	0,11	řecká	3 219	0,03
slovenská	193 190	1,89	vietnamská	17 462	0,17
polská	51 968	0,51	albánská	690	0,01
německá	39 106	0,38	chorvatská	1 585	0,02
romská	11 746	0,11	srbská	1 801	0,02
maďarská	14 672	0,14	jiná	26 499	0,26
ukrajinská	22 112	0,22	dvojí národnost celkem	12 978	0,13
ruská	12 369	0,12	nezjištěno	172 827	1,69
rusínská	1 106	0,01	obyvatelstvo úhrnem	10 230 060	100,00

I když dominantní postavení národností české, moravské a slezské zůstává zachováno, je patrný trend snižování podílů tradičních národnostních menšin (slovenská, polská, německá, maďarská) a zvyšování podílů jiných národností (za posledních 10 let zejména národnosti vietnamské, ukrajinské a ruské), což dokumentuje jednoznačně společenské změny po roce 1989, větší otevřenost společnosti a počínající trend pracovní migrace, v níž se také Česká republika stává pro některé kategorie osob atraktivní zemí pracovních příležitostí.

Celkově více než 800 tisíc osob uvedlo do sčítacího tiskopisu jinou národnost než českou. Z těchto 800 tisíc osob necelá polovina deklarovala národnost moravskou a necelá čtvrtina národnost slovenskou.

Možnosti - nechat otázku na národnost nezodpovězenou - využilo 1,7 % všech obyvatel; z pohledu dlouhodobého vývoje jde o výjimečně vysoký údaj, v předchozích sčítáních dosahovala nezištěná národnost maximálně 0,2 % z počtu obyvatel.

Více než jednu národnost zapsalo do sčítacího tiskopisu pouhých 13 tisíc osob. Z nich více než 60 % uvedlo kombinaci české a některé další národnosti, téměř pětina uvedla kombinaci moravské a některé další národnosti.

Tab. 3 Osoby s dvojitou národností k 1. 3. 2001

Národnost	Počet osob abs.	V % z počtu os. s dvojitou národn.	V % z cel. počtu obyvatel	Národnost	Počet osob abs.	V % z počtu os. s dvojitou národn.	V % z cel. počtu obyvatel
česká a romská	698	5,38	0,01	moravská a slovenská	74	0,57	0,00
česká a slovenská	2 783	21,44	0,03	moravská a romská	9	0,07	0,00
česká a jiná	4 656	35,88	0,05	moravská a jiná	2 412	18,59	0,02
slovenská a romská	77	0,59	0,00	jiné kombinace	2 269	17,48	0,02

Z porovnání absolutních počtů osob jednotlivých národností i struktur obyvatelstva podle národnosti v letech 1991 a 2001 je zřejmé, že při mírném poklesu celkového počtu obyvatel se snížily za 10 let většinou i počty osob jednotlivých národností. Výjimku tvořila jednak národnost česká, která díky „přesunu“ z národnosti moravské či slezské zaznamenala vzestup, jednak národnosti ukrajinská, ruská, vietnamská, bulharská i rumunská, které zvýšily své absolutní počty a v některých případech i procentní zastoupení na počtu obyvatel ČR, zejména díky zahrnutí počtu osob s dlouhodobým pobytem do celkového počtu obyvatel.

Vezmeme-li jako základ národnostní struktury státu osoby s národností českou, moravskou a slezskou, je z údajů patrné, že jejich úhrnné zastoupení na počtu obyvatel v České republice mírně oslabilo z 94,8 % v roce 1991 na 94,2 % v roce 2001. Příčinou je jednak již zmíněné zahrnutí cizinců s dlouhodobým pobytem do celkového počtu obyvatel, jednak určitá míra tzv. přenárodnění - tj. přihlášení se k jiné národnosti. Přesto stále platí, že Česká republika je státem národnostně v podstatě homogenním.

Sčítání lidu svým charakterem a objemem dat poskytuje velké množství kombinačních třídění a relevantních informací i o národnostním složení obyvatel. K základním charakteristikám patří zejména územní hledisko, věková struktura, rodinný stav, náboženské vyznání, vzdělání obyvatel nebo jejich ekonomická aktivita. V některých případech podmiňují některé charakteristiky jiné, např. věková struktura má nesporný vliv na vzdělanostní strukturu obyvatel, ekonomickou aktivitu i míru religiozity.

Tab. 4 Obyvatelstvo podle národnosti v letech 1991 a 2001

Národnost	1991		2001				Index 2001/1991 v %
	abs.	%	abs.	%	z celku dlouhod. pobyt		
					abs.	%	
Obyvatelstvo celkem	10 302 215	100,0	10 230 060	100,0	69 654	0,7	99,3
z toho národnost:							
česká	8 363 768	81,2	9 249 777	90,4	1 296	0,0	110,6
moravská	1 362 313	13,2	380 474	3,7	96	0,0	27,9
slezská	44 446	0,4	10 878	0,1	1	0,0	24,4
slovenská	314 877	3,1	193 190	1,9	10 967	5,7	61,4
německá	48 556	0,5	39 106	0,4	1 377	3,5	80,5
polská	59 383	0,6	51 968	0,5	3 366	6,5	87,5
romská	32 903	0,3	11 746	0,1	59	0,5	35,7
maďarská	19 932	0,2	14 672	0,1	827	5,6	73,6
ukrajinská	8 220	0,1	22 112	0,2	11 876	53,7	269
ruská	5 062	0,1	12 369	0,1	6 322	51,1	244,3
rusínská	1 926	0,0	1 106	0,0	55	5,0	57,4
bulharská	3 487	0,0	4 363	0,0	1 384	31,7	125,1
rumunská	1 034	0,0	1 238	0,0	333	26,9	119,7
řecká	3 379	0,0	3 219	0,0	319	9,9	95,3
vietnamská	421	0,0	17 462	0,2	11 876	68,0	4147,7

2.1. Národnostní struktura obyvatel podle území a velikostní skupiny obcí

Národnostní struktura obyvatel z pohledu územního rozmístění národnostních menšin má tradiční - historicky vzniklou podobu. Nejvyšší zastoupení osob s polskou národností je v severomoravských okresech Frýdek-Místek a Karviná, nejvyšší podíly osob s německou národností jsou dlouhodobě v západočeských pohraničních okresech Cheb, Sokolov a Karlovy Vary. Národnost moravská a slezská, které byly samostatně uváděny v posledních dvou sčítáních, byly nejčteněji zastoupeny v krajích Jihomoravském (moravská národnost) a Moravskoslezském (slezská národnost). Počty osob ostatních národností nejsou významně územně koncentrovány.

K okresům, které mají nejvíce různorodou národnostní strukturu patří Karviná, Sokolov, Frýdek-Místek a Cheb; více než 10 % obyvatel těchto okresů (bez nezjištěných případů) má jinou národnost než českou, moravskou a slezskou. Naopak mezi okresy z tohoto pohledu nejvíce homogenní patří Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou a Blansko (pouze 1,2 % jiných národností než je česká, moravská a slezská).

I při v podstatě stabilním územním rozložení tradičních národnostních menšin, se vzhledem k různé intenzitě snižování jejich absolutních počtů a vzhledem k zahrnutí cizinců s dlouhodobým pobytem do počtu obyvatel měnila mírně i národnostní struktura jednotlivých regionů. V polovině krajů se mezi sčítáními 1991 a 2001 podíly osob s jinou národností než českou, moravskou a slezskou mírně zvýšily. Přesto změny národnostní struktury nebyly nijak dramatické, zvláště vezmeme-li

v úvahu i absolutní hodnoty - v řadě případů se jednalo o změny v řádu desítek maximálně několika stovek osob.

Rozmístění jednotlivých národnostních skupin z pohledu velikostní skupiny obce reflektuje u tradičních národnostních menšin (polská, německá) charakter osídlení, resp. lokalizaci – koncentraci těchto menšin na konkrétní území České republiky. Národnosti, ve kterých je významnější zastoupení cizinců s dlouhodobým pobytem (vietnamská, ukrajinská, ruská), jsou čteněji zastoupeny ve větších městech, resp. v aglomeracích, kde jsou soustředěny pracovní příležitosti.

Tab. 5 Národnostní struktura obyvatel v krajích České republiky k 1. 3. 2001 (v %)

Kraj	Z celkového počtu obyvatel kraje národnost									
	česká	moravská	slovenská	polská	německá	romská	maďarská	ukrajinská	ruská	vietnamská
Praha	93,1	0,2	1,6	0,1	0,2	0,1	0,1	0,4	0,5	0,2
Středočeský	95,7	0,1	1,4	0,2	0,1	0,1	0,2	0,3	0,1	0,1
Jihočeský	95,2	0,2	1,4	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
Plzeňský	95,2	0,2	1,4	0,1	0,4	0,1	0,1	0,2	0,1	0,3
Karlovarský	87,4	0,1	4,6	0,1	2,9	0,2	0,5	0,4	0,2	1,0
Ústecký	92,1	0,1	2,7	0,2	1,2	0,2	0,3	0,3	0,1	0,4
Liberecký	93,4	0,1	2,0	0,4	0,9	0,1	0,2	0,3	0,1	0,2
Královéhradecký	95,1	0,1	1,5	0,3	0,5	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
Pardubický	96,2	0,6	1,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,0	0,1
Vysočina	91,7	5,0	0,7	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1
Jihomoravský	78,1	17,6	1,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Olomoucký	87,8	7,7	1,8	0,1	0,3	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1
Zlínský	85,4	10,9	1,3	0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0
Moravskoslezský	87,2	2,3	3,4	3,1	0,3	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1
ČR celkem	90,4	3,7	1,9	0,5	0,4	0,1	0,1	0,2	0,1	0,2

Struktura celkového počtu obyvatel podle velikostní skupiny obce zaznamenala jedinou výraznější změnu - zatímco podíl osob žijících ve 100tisícových a větších městech před rokem 1991 trvale rostl, mezi posledními dvěma sčítáními se snížil o 2,6 bodu. Dlouhodobé přesuny osob z venkova do měst vystřídala v 90tých letech 20. století opačná snaha části obyvatel velkých měst - přesunout místo trvalého pobytu mimo velká města - většinou do příměstských oblastí.

Tento vývoj ovlivnil spolu s dalšími charakteristikami jednotlivých národnostních skupin i vývoj národnostní struktury z pohledu velikostní skupiny obce. V absolutním vyjádření většina národností snížila své počty ve všech velikostních kategoriích. Výjimkou byla česká národnost, jejíž zvýšení však bylo způsobeno změnou zápisu u části obyvatel. Kladné saldo ve všech velikostních skupinách bylo i u ukrajinské národnosti, jejíž počty se zvýšily i fakticky, zejména vlivem cizinců s dlouhodobým pobytem. Třetí výjimkou byla národnost polská v obcích mezi 1 000 a 9 999 obyvateli, kde došlo k absolutnímu zvýšení.

Národnostní struktura v jednotlivých velikostních skupinách se výrazně nezměnila. V návaznosti na podstatnější úbytek počtu osob se slovenskou národností se nejvýznamněji změnil podíl této národnosti (pokles od 0,7 do 1,6 bodu), u ostatních národností se změnila struktura o pouhou 1-2 desetiny procentního bodu. I v roce 2001 platila zásada, že se snižujícím se počtem obyvatel v obci byla obec národnostně kompaktnější - tj. nejvyšší zastoupení osob s českou, moravskou a slezskou národností bylo v nejmenších obcích - dohromady 96,3 %, nejnižší ve městech o velikosti 50 000 - 99 999 obyvatel - 92,5 %.

Tab. 6 Indexy růstu (poklesu) mezi lety 1991 a 2001 počtu osob s danou národností v jednotlivých velikostních skupinách obcí (v %)

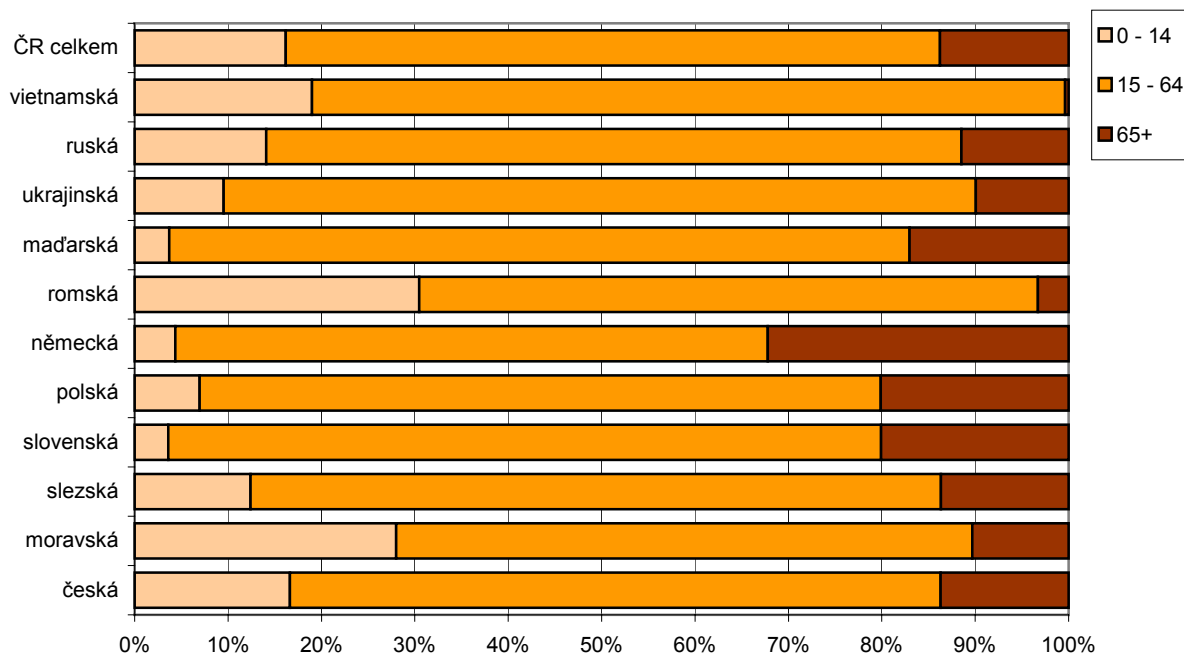
Velikostní skupina obce	Národnost								
	česká	moravská	slezská	slovenská	romská	polská	německá	ukrajinská	vietnamská
do 199	133,0	37,1	24,2	63,8	47,5	83,3	84,8	286,9	2 050,0
200 - 499	115,2	31,2	25,4	54,3	45,4	95,0	78,9	275,2	3 769,2
500 - 999	120,5	30,7	19,0	60,3	42,9	90,9	82,1	306,8	3 040,9
1 000 - 1 999	117,0	29,5	29,3	59,9	36,8	107,4	78,8	289,5	8 400,0
2 000 - 4 999	123,0	29,4	30,8	63,8	33,7	120,1	84,3	292,5	1 582,4
5 000 - 9 999	110,2	26,8	22,5	57,9	34,1	139,3	75,9	268,7	3 525,0
10 000 - 19 999	105,0	25,0	21,3	56,0	40,7	40,4	73,9	212,6	4 074,0
20 000 - 49 999	115,8	27,0	25,2	63,0	40,3	77,9	81,1	217,5	6 440,7
50 000 - 99 999	114,3	14,1	20,5	64,8	44,4	81,7	99,0	224,1	4 169,2
100 000 a více	95,4	29,5	27,4	63,3	23,3	82,8	67,6	319,5	4 935,8
ČR celkem	110,6	27,9	24,5	61,4	35,7	87,5	80,5	269,0	4 147,7

Struktura celkového počtu obyvatel podle velikostní skupiny obce - při drobných dílčích přesunech mezi jednotlivými velikostními skupinami a tendenci odlivu části obyvatel z měst na venkov - v podstatě zachovala proporce rozložení roku 1991. Více než polovina všech obyvatel České republiky žije ve městech s více než 10 000 obyvateli, přičemž nejvíce (pětina) v největších městech. V dalších velikostních skupinách se podíly osob postupně snižují, s výjimkou kategorie 2 000 - 4 999 obyvatel, kde žije desetina obyvatel republiky. Proporcionálně obdobné rozložení měla národnost česká, stejné tendence byly i u národnosti slovenské. Rozložení počtu osob s polskou a německou národností bylo ovlivněno jejich územní lokalizací. Nejvyšší podíl osob s polskou národností - zhruba polovina jejich počtu - byl ve velikostní kategorii měst mezi 20 000 a 99 999 osob. Osoby s německou národností byly víceméně rovnoměrně rozmístěny do téměř celé škály velikostních skupin (kromě nejmenších obcí). Národnosti s vyšším podílem osob s dlouhodobým pobytem jsou ve větší míře koncentrovány do větších měst - v obcích nad 10 tisíc obyvatel žije např. téměř 80 % osob s ruskou národností, tři čtvrtiny všech osob s vietnamskou národností nebo téměř 60 % všech osob s národností ukrajinskou.

2.2. Národnostní struktura obyvatel podle věku a rodinného stavu

Obyvatelstvo České republiky dlouhodobě „stárne“. Ve věkové struktuře obyvatel posilují vyšší věkové skupiny a podíl dětské složky je stále nižší. Shodný vývoj mají i hlavní národnostní skupiny, i když vývoj je diferencovaný. Odlišné tendence vývoje mají národnosti s vyšším podílem dlouhodobě pobývajících cizinců (ruská, ukrajinská, vietnamská).

Graf 2: Obyvatelstvo podle národnosti a věku k 1. 3. 2001 /v %/

Za 10 let mezi dvěma sčítáními se snížil podíl dětské složky obyvatelstva (0-14 let), v některých případech velmi výrazně - např. u slovenské národnosti na čtvrtinu jejich počtu z roku 1991. Podíl dětí na počtu obyvatel se slovenskou národností tak v roce 2001 činil necelá 4 %; podobně nízké podíly dětí měly i národnosti německá, maďarská, řecká.

Tab. 7 Věková struktura vybraných národnostních skupin obyvatel v letech 1991 a 2001

Národnost	1991				2001			
	podíl věkové skupiny (%)			index stáří 65+ ¹⁾	podíl věkové skupiny (%)			index stáří 65+ ¹⁾
	0 - 14	15 - 64	65+		0 - 14	15 - 64	65+	
česká	21,6	65,7	12,7	58,8	16,6	69,7	13,7	82,5
moravská	21,6	66,6	11,8	54,8	14,6	72,8	12,5	85,6
slezská	20,3	67,2	12,5	61,5	12,4	73,9	13,7	110,2
slovenská	8,6	80,0	11,4	132,2	3,6	76,3	20,1	558,6
polská	10,3	71,1	18,6	180,7	7,0	72,9	20,1	289,2
německá	5,3	66,4	28,3	533,6	4,4	63,4	32,2	739,3
romská	37,7	60,6	1,8	4,7	30,5	66,2	3,3	10,8
maďarská	8,4	82,8	8,8	104,3	3,7	79,3	17,0	459,9
ukrajinská	4,2	58,4	37,4	879,7	9,5	80,5	9,9	104,2
ruská	6,3	66,0	27,7	435,8	14,1	74,4	11,5	81,4
vietnamská	3,1	96,0	1,0	30,8	19,0	80,6	0,4	2,1

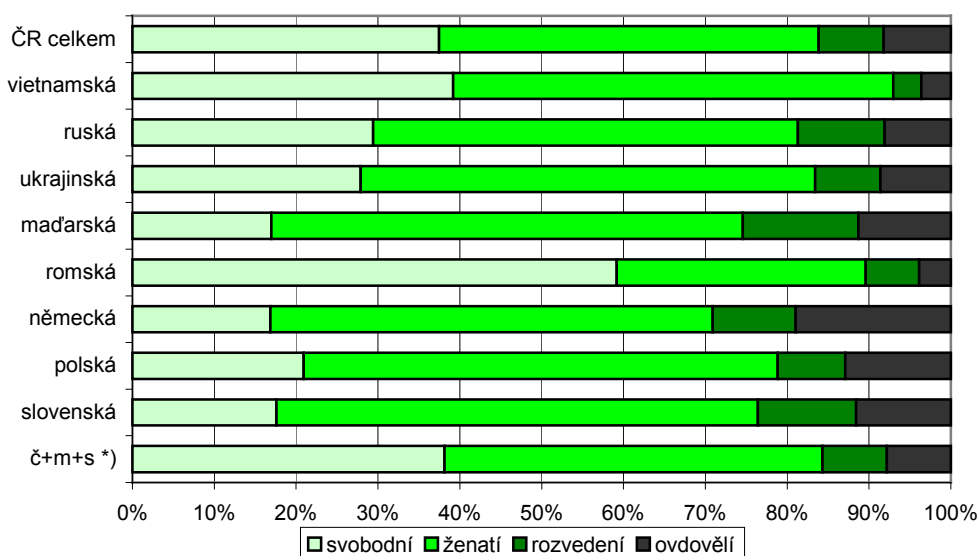
1) počet osob ve věku 65+ na 100 osob ve věku 0 - 14 let

Nejpříznivější věkovou strukturu - měřeno indexem stáří, tedy poměrem počtu osob ve věku 65+ na 100 osob ve věku 0-14 let - mají národnosti romská a vietnamská. Romská národnost má

dlouhodobě příznivou věkovou strukturu díky vysokým hodnotám realizované plodnosti žen této národnosti. Více jak pětina romských žen má pět a více dětí (v úhrnu České republiky je takových žen jen zhruba jedno procento). Věková struktura vietnamské národnosti je jednoznačně ovlivněna vysokým podílem osob s dlouhodobým pobytem - jedná se z více než 80 % o osoby v produktivním věku, v řadě případů o celou rodinu s dětmi. Ve věku 65 a více let bylo sečteno zanedbatelných 68 osob vietnamské národnosti.

Relace mužů a žen byla v jednotlivých národnostních skupinách různá, rozdíly byly přitom v některých případech velmi výrazné. V úhrnu za celou Českou republiku připadalo na 100 mužů 105 žen, ale u národnosti ruské 167, u národnosti polské 141, národnosti ukrajinské 122 žen. Naopak např. u národnosti vietnamské jen 62 žen (dlouhodobě pobývajících cizinci s vietnamskou národností jsou převážně muži).

Graf 3: Obyvatelstvo podle národnosti a rodinného stavu
k 1. 3. 2001 /v %/

*) zahrnuje českou, moravskou a slezskou národnost

Struktura mužů a žen podle rodinného stavu je determinována v první řadě věkovou strukturou skupiny osob, také ale dalšími faktory, např. vývojem specifických sňatečností, mírou religiozity obyvatel apod. Za 10 let mezi dvěma posledními sčítáními se obecně výrazně snížila hrubá míra sňatečnosti, současně se zvyšoval průměrný věk nevěst a ženichů. U všech národnostních skupin platí, že největší podíl z počtu obyvatel připadá na osoby vdané a ženaté (přitom vyšší podíl z počtu obyvatel je u mužů než u žen). Druhou nejčetnější skupinou jsou osoby svobodné (rovněž vyšší podíl mužů). Výjimkou je národnost romská, kde je nejvyšší podíl svobodných - zhruba dvojnásobný proti podílu vdaných a ženatých. Změny struktury podle rodinného stavu proti předchozímu sčítání zachovaly zmíněné tendence, pouze se mírně změnily vzájemné proporce u jednotlivých národností. Většinou platil trend mírného snížení podílu ženatých a vdaných, zvýšení podílu svobodných a podílu rozvedených. Zastoupení ovdovělých osob se odvíjí od věkové struktury - čím vyšší počty osob ve vyšším věku, tím vyšší podíly ovdovělých (podstatně více žen než mužů).

2.3. Národnostní struktura obyvatel podle náboženského vyznání

Náboženské vyznání je specifickou charakteristikou jednotlivých národností České republiky. Významnější rozdíly jsou i mezi majoritními národnostmi - českou, moravskou a slezskou. Rozdíly souvisí mimo jiné s územním rozmístěním - moravská národnost byla deklarována především na území moravských regionů, kde je míra religiozity výrazně vyšší než v českých krajích.

Tab. 8 Obyvatelstvo podle náboženského vyznání a podle národnosti k 1. 3. 2001

Národnost	Věřící celkem		z toho							
			Církev římskokatolická		Českobratrská církev evangel.		Církev čsl. husitská		ostatní	
	abs.	% ¹⁾	abs.	% ²⁾	abs.	% ²⁾	abs.	% ²⁾	abs.	% ²⁾
Obyv. celkem	3 288 088	32,1	2 740 780	83,4	117 212	3,6	99 103	3,0	330 993	10,1
z toho:										
česká	2 854 529	30,9	2 399 074	84,0	107 243	3,8	95 073	3,3	253 139	8,9
moravská	181 185	47,6	162 676	89,8	4 561	2,5	2 916	1,6	11 032	6,1
slezská	6 468	59,5	5 161	79,8	90	1,4	76	1,2	1 141	17,6
slovenská	104 131	53,9	85 846	82,4	2 441	2,3	189	0,2	15 655	15,0
polská	41 092	79,1	28 066	68,3	324	0,8	16	0,0	12 686	30,9
německá	21 960	56,2	19 080	86,9	770	3,5	57	0,3	2 053	9,3
romská	6 184	52,6	5 082	82,2	64	1,0	16	0,3	1 022	16,5
maďarská	7 513	51,2	5 939	79,0	268	3,6	18	0,2	1 288	17,1
ukrajinská	11 306	51,1	2 398	21,2	68	0,6	32	0,3	8 808	77,9
ruská	4 739	38,3	304	6,4	29	0,6	14	0,3	4 392	92,7
vietnamská	1 091	6,2	104	9,5	4	0,4	2	0,2	981	89,9

1) podíl z úhrnu osob příslušné národnosti

2) podíl z úhrnu věřících osob příslušné národnosti

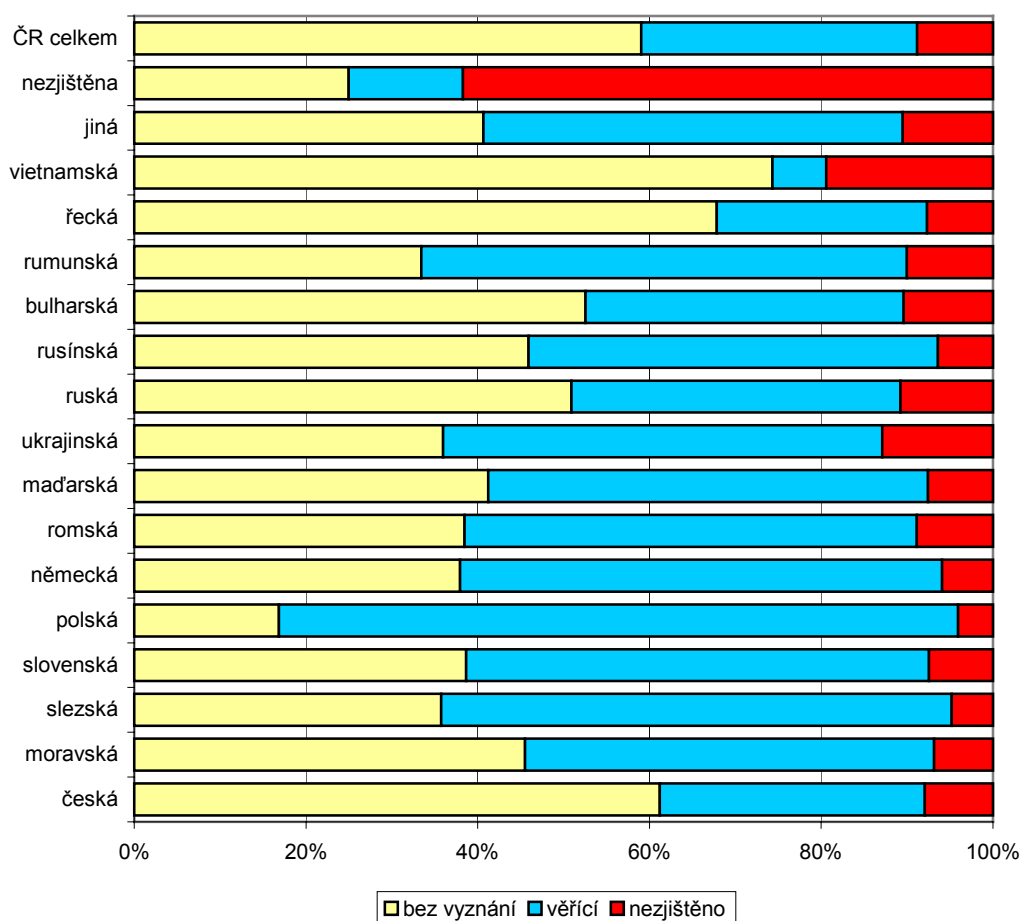
Vývoj za posledních 10 let zaznamenal poměrně značný úbytek počtu věřících. Nejpravděpodobnější příčinou jsou nadhodnocená data ze sčítání 1991; sčítání, které se uskutečnilo krátce po roce 1989, umožnilo občanům poprvé po 40 letech svobodně vyjádřit své postoje i v otázce náboženství. Možnost - deklarovat svobodně svou příslušnost k víře - ovlivnila pravděpodobně k takovému prohlášení i řadu osob, které ve skutečnosti jednoznačný vztah k náboženství nemají a po 10 letech již necítili potřebu se vůči náboženství vymezit. Údaje roku 2001 lze proto považovat za relevantnější vyjádření náboženských postojů společnosti a rozdíly proti roku 1991 nelze v této souvislosti přeceňovat.

Převaha osob, které při sčítání uvedly, že jsou bez vyznání, byla především u národností vietnamské (téměř tři čtvrtiny všech osob této národnosti), české (61 %) a ruské (51 %), z málo početných národnostních menšin i u národností řecké a bulharské. Nejvyšší míra neochoty odpovědět na otázku o náboženském vyznání byla u osob s národností vietnamskou (pětina z nich nechala otázku bez odpovědi) a dále u národností ukrajinské, ruské, bulharské a rumunské (více než 10 %).

Nejvyšší podíl věřících byl jednoznačně a tradičně zaznamenán u národnosti polské (více než tři čtvrtiny osob s touto národností deklarovaly svůj vztah k víře nebo náboženství). Mírně nadpoloviční podíly (51 - 56 %) byly u národností slovenské, německé, romské, maďarské a ukrajinské. Kromě historicky daných souvislostí a vlivu územního rozmístění působila na úroveň religiozity obyvatel jednotlivých národností i jejich věková struktura. Přímá závislost mezi zvyšujícím se věkem a zvyšujícím se podílem věřících ovlivnila míru religiozity zejména u národností s nepříznivou věkovou

strukturou. Např. dvě třetiny osob s národností německou jsou ve věkové kategorii nad 50 let. Přitom podíl věřících z celkového počtu osob této národnosti ve věku 50 - 59 činil 53 %, ve věkové skupině 60 - 69 let již 72 % a nad 70 let věku téměř 78 %.

**Graf 4: Obyvatelstvo podle národnosti a náboženského vyznání
k 1. 3. 2001 (v %)**

Zastoupení konkrétních církví a náboženských společností je specifické u jednotlivých národností. Jednoznačně dominantní postavení Církve římskokatolické mezi věřícími je u většiny národností (české, moravské, slezské, slovenské, německé, romské, maďarské). Pravoslavná církev je nejčteněji zastoupena mezi věřícími ruské, ukrajinské, bulharské a řecké národnosti. U národnosti rusínské je významnou měrou zastoupena také Církev řeckokatolická. Z ostatních církví a náboženských společností již jen Slezská církev evangelická a.v. dosahuje významnější hodnoty (10%), a to konkrétně u národnosti polské. Všechny další církve a náboženské společnosti mají pouze malá zastoupení - od desetin procenta do zhruba 4 % z počtu věřících jednotlivých národností.

U všech národností byl v podstatě shodný postoj mužů a žen k náboženství. Převaha žen byla ve skupině osob věřících, převaha mužů mezi osobami bez vyznání a ve skupině osob, které nechaly otázku na náboženské vyznání bez odpovědi.

2.4. Národnostní struktura obyvatel podle vzdělání

I přes nesporný trend trvalého zlepšování vzdělanostní struktury obyvatel jsou výsledky sčítání 2001 v oblasti nejvyššího ukončeného vzdělání částečně nadhodnoceny. Příčinou je jiný mechanismus zjišťování údajů; v roce 1991 uváděli respondenti název ukončené školy a na základě školy byl odvozen nejvyšší ukončený stupeň vzdělání. V roce 2001 si respondenti značili své nejvyšší ukončené vzdělání sami výběrem z daných možností.

I přes výše uvedené výhrady je nezpochybnitelné, že se úroveň vzdělanostní struktury všech národnostních skupin trvale zvyšuje. Zatímco v roce 1991 třetina obyvatel měla pouze základní nebo neukončené základní vzdělání, v roce 2001 uvedlo tento stupeň vzdělání v úhrnu jen 23 % osob starších 15 let. Vzdělanostní struktura se zlepšila u všech národnostních skupin, poklesl podíl osob se základním vzděláním a v řadě případů i podíl vyučených osob a zvýšily se podíly osob se vzděláním odborným, bez maturity i s maturitou i podíly vysokoškolsky vzdělaných osob. Např. v roce 1991 se podíl základního vzdělání vč. neukončeného základního pohyboval mezi mezními hodnotami 29,2 % u vietnamské národnosti až po 78 % u národnosti romské, v roce 2001 byl tento interval 13,0 % u národnosti ruské až po 65,4 % u národnosti romské. Podíl základního vzdělání v podstatě u všech národností za 10 let poklesl; jedinou národností, kde se podíl základního vzdělání za 10 let zvýšil byla národnost vietnamská, vzhledem k velmi malému absolutnímu počtu osob s touto národností v roce 1991 nelze ale tyto údaje považovat za průkazné.

Tab. 9 Vzdělanostní struktura vybraných národnostních skupin obyvatel 15letých a starších (v %)

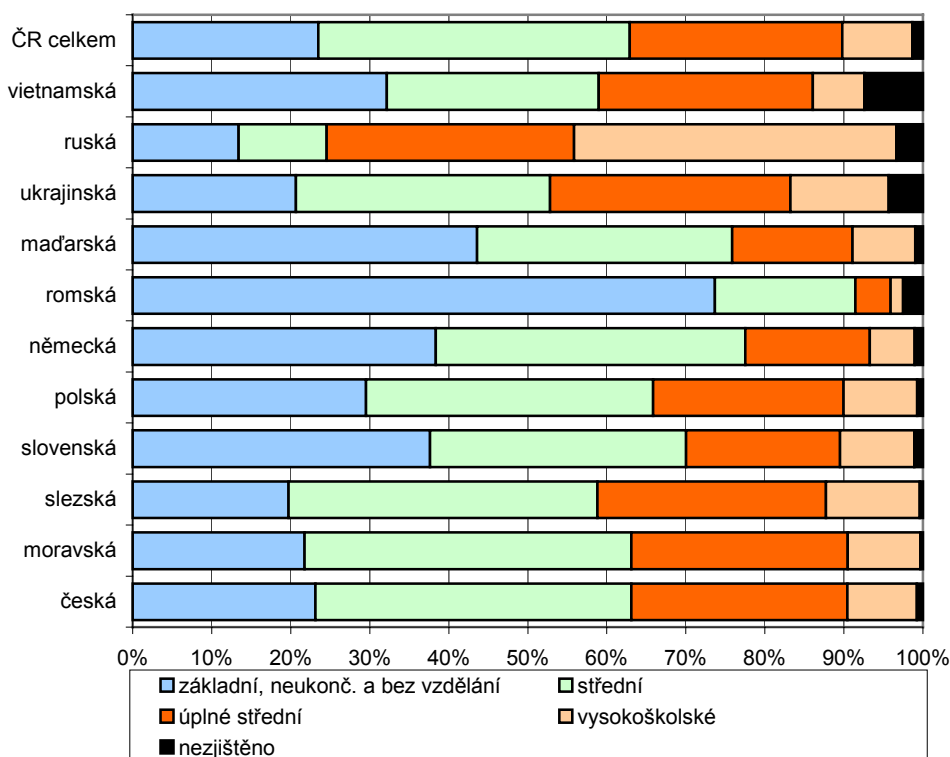
Národnost	Podíl osob se vzděláním							
	základní vč. neukončeného		střední a učňovské		úplné střední		vysokoškolské	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Obyv. celkem	33,1	23,0	35,4	38,0	22,9	28,4	7,2	8,9
z toho:								
česká	32,0	22,7	35,9	38,5	23,5	28,8	7,3	8,8
moravská	32,4	21,6	36,3	39,8	23,4	29,0	7,2	9,2
slezská	33,5	19,4	36,0	37,3	23,1	30,7	6,6	11,8
slovenská	51,0	35,9	26,9	31,4	13,6	20,5	5,8	9,4
polská	41,8	29,0	29,5	34,7	20,6	25,7	6,3	9,3
německá	54,6	37,6	29,5	38,2	11,5	16,7	2,5	5,7
romská	78,4	65,4	10,0	17,3	0,9	5,0	0,3	1,6
maďarská	58,3	41,8	24,7	31,3	10,2	16,2	4,4	7,9
ukrajinská	48,8	20,0	20,3	27,2	18,8	35,4	9,0	12,4
ruská	30,5	13,0	15,4	8,8	24,4	33,7	26,9	40,8
vietnamská	29,2	31,5	33,3	21,7	22,1	32,2	7,1	6,5

Celostátně nejvyšší podíl připadal v roce 2001 na učňovské vzdělání a střední odborné školy bez maturity, více než čtvrtina osob dosáhla úplného středního vzdělání (ukončeného maturitou), případně vzdělání vyššího a téměř 9 % osob starších 15 let dosáhlo vzdělání vysokoškolského (vč. vědecké přípravy). Podobné rozložení - i když s některými odlišnostmi mezi vzájemnými relacemi - měly národnostní skupiny česká, moravská, slezská, polská.

Nejméně příznivou vzdělanostní strukturu má národnostní menšina romská (pouze 6,6 % osob s touto národností má úplné střední, vyšší nebo vysokoškolské vzdělání). Rovněž nepříznivou vzdělanostní strukturu má národnost německá a maďarská. Zde je hlavní příčinou nepříznivá věková struktura těchto národností - nízký počet mladých lidí, kteří sice dosahují vyššího vzdělání než generace jejich rodičů a prarodičů, vzhledem k malému počtu nemohou ale zvrátit výrazným způsobem strukturu celé národnostní skupiny.

Naopak významně nadprůměrnou strukturu (s převahou vyšších stupňů vzdělání) mají národnosti ruská a ukrajinská. U ruské národnosti tři čtvrtiny osob mají úplné střední, vyšší nebo vysokoškolské vzdělání, u národnosti ukrajinské téměř polovina osob s touto národností. Tuto vzdělanostní úroveň ovlivnily především počty osob s dlouhodobým pobytem zmíněných národností.

Graf 5: Obyvatelstvo podle národnosti a nejvyššího ukončeného vzdělání k 1. 3. 2001 /v %/

Vzdělanostní úroveň mužů má jiné rozdělení než u žen. V úhrnu za celou Českou republiku měli muži ve struktuře podle vzdělání nejvyšší zastoupení ve skupině středního a učňovského vzdělání (45 %) a úplného středního vzdělání (25 %). Ženy měly nejvyšší podíly ve stejných vzdělanostních kategoriích, ale procentní zastoupení v obou bylo v podstatě shodné (31 %). Základní vzdělání vč. neukončeného uvedlo téměř 30 % žen, mužů pouze 16 %. Vysokoškolské vzdělání mělo 11 % mužů, ale pouze 7 % žen. Obdobné relace v porovnání vzdělanostní úrovně mužů a žen měla většina národnostních skupin. Některé národnosti - např. romská, ruská, ukrajinská, vietnamská - měly rozdíly mezi vzdělanostní strukturou mužů a žen méně výrazné. Naopak nejvýznamnější rozdíly (více než 20 procentních bodů) byly zaznamenány zejména u nižších stupňů vzdělání u národností německé, polské, maďarské, ale i slezské. V detailním pohledu na jednotlivé stupně vzdělání u mužů a žen jednotlivých národností je patrné, že u žen je nejčastějším vzděláním základní (s výjimkou ruské

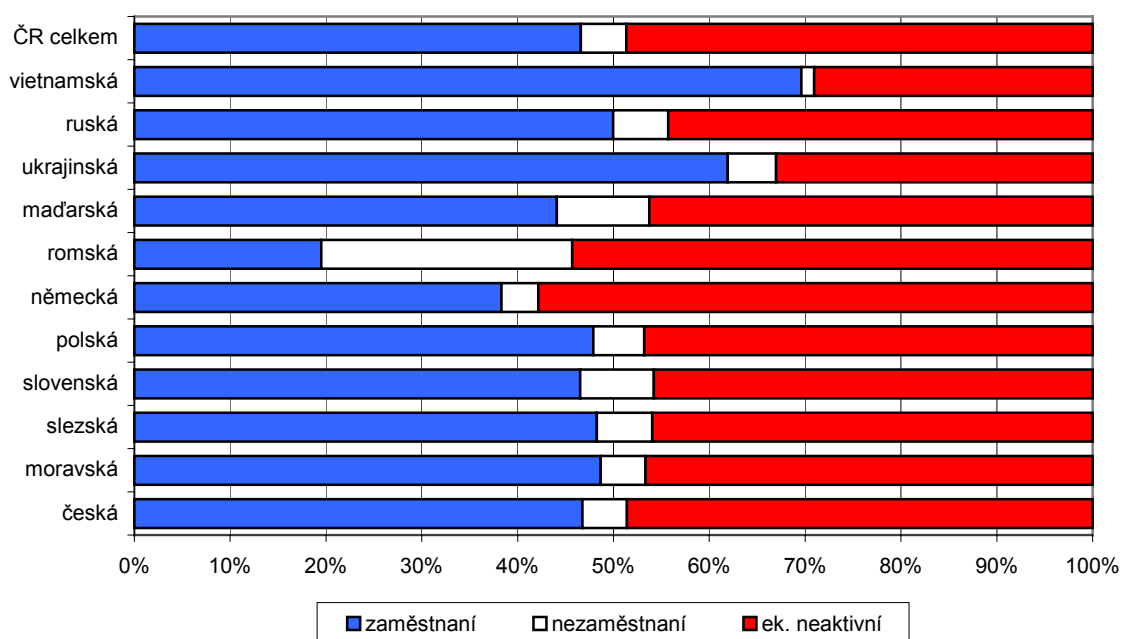
národnosti je nejčetnější ve všech ostatních případech). U mužů je nejčastější vzdělání vyučení bez maturity nebo také pouhé základní vzdělání.

Se zvyšujícím se věkem klesá úroveň vzdělanosti; národnosti s převahou osob ve vyšších věkových skupinách mají proto méně příznivou vzdělanostní strukturu.

2.5. Národnostní struktura obyvatel podle ekonomické aktivity

Sčítání lidu, domů a bytů 2001 zjišťovalo ekonomickou aktivitu obyvatel v členění na osoby pracující (zaměstnané osoby, zaměstnavatelé, samostatně činní, pracující důchodci, pracující studenti a učni), nezaměstnané a ekonomicky neaktivní (nepracující důchodci, ostatní s vlastním zdrojem obživy, žáci, studenti, učni, osoby v domácnosti, děti předškolního věku a ostatní závislé osoby).

Graf 6: Obyvatelstvo podle národnosti a ekonomické aktivity k 1. 3. 2001 /v %/

Údaje o ekonomické aktivitě z jednotlivých sčítání lidu nejsou plně srovnatelné. Odlišné bylo zahrnutí žen na tzv. další mateřské dovolené (do 3 let věku dítěte) a osob pobírajících rodičovský příspěvek (pokud trval jejich pracovní poměr). Ve sčítání 1991 byla tato skupina osob zahrnuta do počtu ekonomicky aktivních, v roce 2001 však do osob ekonomicky neaktivních. Rozdílné proti roku 1991 bylo také zjišťování údajů o zaměstnání, postavení v zaměstnání a odvětví ekonomické činnosti u vojáků v základní, náhradní nebo civilní vojenské službě. Při sčítání v roce 1991 uváděli tyto údaje podle posledního vykonávaného zaměstnání, v roce 2001 v souladu s metodikou ILO (International Labour Organization - Mezinárodní organizace práce) uváděli zaměstnání „voják základní (náhradní resp. civilní) služby“ a byli zahrnuti do odvětví obrany (resp. veřejné správy či sociálního zabezpečení v případě civilní služby).

S ohledem na uvedené metodické rozdíly je třeba přistupovat k hodnocení změn ekonomické aktivity obyvatel. Rozdíly za 10 let nelze přesně kvantifikovat, nicméně tendence vývoje vyplývající ze změn struktury lze hodnotit jako dostačující charakteristiky pro srovnání vývoje a kvalitativních změn jednotlivých národnostních skupin.

Obecně platí, že úroveň ekonomické aktivity obyvatel je determinována jejich věkovou a vzdělanostní strukturou a územním rozmístěním (tj. pracovními příležitostmi, které jsou s ohledem na konkrétní území k dispozici).

Nejvyšší podíl pracujících osob měly národnosti vietnamská a ukrajinská, tj. národnosti s příznivou věkovou strukturou a vysokým podílem osob s dlouhodobým pobytem. Z každého 100 osob národnosti vietnamské pracovalo 70, ukrajinské národnosti 62. Všechny další národnosti zaznamenaly podíl pracujících na celkovém počtu obyvatel konkrétní národnosti nižší než 50 %. Minimální hodnotu měla národnost romská (pouze pětina osob z těch, které deklarovaly národnost romskou, současně uvedla, že patří mezi pracující osoby). Druhou nejnižší hodnotu měla národnost německá (38 %), u níž je příčinou jednoznačně velmi nepříznivá věková struktura. Z porovnání národností české, moravské a slezské je patrné, že mezi nimi nejsou významnější rozdíly.

Tab. 10 Relativní ukazatele zaměstnanosti k 1. 3. 2001 (v %)

Národnost	Podíl osob ve věku 15-64 z cel. počtu obyv.	Míra ekonom. aktivity ¹⁾	Míra nezaměst. ²⁾	Podíl žen z počtu		Podíl prac. důchodců z počtu zam. osob
				zaměstn. osob	nezaměst. osob	
česká	89,9	61,7	9,1	45,5	48,5	3,8
moravská	3,9	62,5	8,8	38,8	42,5	3,1
slezská	0,1	61,7	10,7	31,1	34,0	3,1
slovenská	2,1	56,2	14,2	43,8	44,0	5,7
polská	0,5	57,2	10,0	52,5	60,3	3,1
německá	0,3	44,1	9,1	34,5	31,6	8,1
romská	0,1	65,7	57,3	36,6	37,8	3,5
maďarská	0,2	55,8	17,9	38,1	43,0	6,9
ukrajinská	0,2	74,0	7,5	49,4	59,7	1,1
ruská	0,1	64,8	10,3	56,3	70,4	3,3
vietnamská	0,2	87,5	1,9	32,0	31,8	1,8

1) Míra ekonomické aktivity = podíl ekonomicky aktivních na počtu osob ve věku 15+

2) Míra nezaměstnanosti = podíl nezaměstnaných na počtu ekonomicky aktivních

Nejvýznamnější zastoupení pracujících důchodců na celkovém počtu pracujících osob bylo u národnosti německé, maďarské a slovenské (8 - 6 %). U ostatních národností se tento podíl pohyboval kolem 3 %, minimum bylo u národnosti vietnamské a ukrajinské.

Celková zaměstnanost žen (podíl pracujících žen na celkovém počtu žen 15letých a starších) se pohybuje kolem 50 %, zaměstnanost žen ve věku 15 - 64 let se pohybuje kolem 60 %. Výrazně vyšší podíly (70 % a více z počtu žen ve věku 15 - 64 let) jsou u národností ukrajinské a vietnamské, naopak výrazně nižší zaměstnanost žen (méně než 50 %) je u národností německé, maďarské a především romské, kde pracuje pouhá čtvrtina žen v daném věku.

Míra ekonomické aktivity mezi sčítáními 1991 a 2001 celkově poklesla. U některých národností byl pokles výraznější - např. u národnosti maďarské nebo slovenské. Naopak zvýšení

zaznamenaly národnosti ukrajinská a ruská, především v důsledku vysokého podílu cizinců s dlouhodobým pobytem (většinou osoby s povolením k zaměstnání).

Ze struktury pracujících osob podle odvětví ekonomické činnosti je zřejmé, že zejména národnostní menšiny s významným zastoupením cizinců s dlouhodobým pobytem mají atypické struktury pracujících osob podle odvětví ekonomické činnosti. Národnosti vietnamská a ruská sice mají shodný trend s celorepublikovými údaji - tj. převahu služeb, ale podíl tohoto sektoru na celkovém počtu pracujících je výraznější (zejména u vietnamské národnosti). Národnosti romská, ukrajinská, ruská a vietnamská mají současně značný podíl nezjištěných odpovědí, proto jejich údaje o struktuře nejsou zcela průkazné. Sektor zemědělství je zastoupen u většiny národností kolem 3 – 4 %. Vyšší je u národnosti ukrajinské a národnosti moravské, minimální je u národnosti vietnamské. Podíl sektoru průmyslu a stavebnictví má rozdíl mezi maximální a minimální hodnotou celých 51 procentních bodů. Poměr průmyslu a stavebnictví je většinou 4:1. Vyšší podíl stavebnictví je zejména u národnosti ukrajinské.

Tab. 11 Struktura pracujících osob podle sektorů k 1. 3. 2001

Sektor	Národnost								
	česká, moravská, slezská	sloven- ská	polská	němec- ká	romská	maďar- ská	ukrajin- ská	ruská	vietnam- ská
Pracující celkem	4 514 242	89 882	24 891	14 981	2 293	6 470	13 695	6 180	12 154
v tom sektor (v %):									
zemědělství	4,5	4,1	2,4	3,3	2,5	3,4	6,7	1,2	0,1
průmysl a stavebnictví	38,4	41,2	49,0	45,4	41,3	41,8	54,2	26,1	3,0
služby	52,7	49,4	44,6	46,4	38,9	48,8	28,6	61,2	84,2
nezjištěno	4,1	5,2	3,9	4,9	17,3	6,0	10,6	11,6	12,7

Z pohledu podrobnější struktury odvětví ekonomické činnosti jsou mezi národnostními skupinami některé podstatné rozdíly. V odvětví průmyslu pracuje celostátně 30 % zaměstnaných osob, u národnosti polské je to 44 % (vliv územní koncentrace osob s polskou národností v průmyslové oblasti severní Moravy), u národnosti ruské jen 21% a vietnamské dokonce necelá 3 %. Druhou nejpočetněji zastoupenou skupinou odvětví je obchod, opravy motorových vozidel a spotřebního zboží - cca desetina pracujících osob (u ruské národnosti ale 20 % a u vietnamské národnosti 80 % pracujících).

V porovnání s rokem 1991 platí i pro většinu národností celorepublikový trend posilování sektoru služeb na úkor sektoru zemědělství a sektoru průmyslu a stavebnictví. Výjimkou byly opět národnosti s vysokým zastoupením cizinců s dlouhodobým pobytem, kde byly vývojové tendence ovlivněny právě touto kategorií osob a jejich uplatněním na trhu práce. Např. vzhledem k pracovnímu zaměření značného počtu osob s ukrajinskou národností posílil sektor průmyslu a stavebnictví (zejména značným nárůstem počtu osob s touto národností ve stavebnictví). Nejvýraznější přesun ve struktuře podle odvětví zaznamenaly osoby z vietnamskou národností. V roce 1991 jich sice bylo sečteno v České republice ekonomicky aktivních pouze 397, jejich struktura podle odvětví ale dokumentovala ještě stav před rokem 1989, kdy byly osoby této národnosti zaměstnávány na základě mezinárodních dohod zejména v odvětví průmyslu. Stav roku 2001 byl již obrazem svobodného rozhodnutí a volby - 80 % pracujících Vietnamců uvedlo odvětví obchodu (vzhledem k téměř 13 % podílu nezjištěných odpovědí, je možno předpokládat, že uvedené číslo je ve skutečnosti ještě vyšší).

Více než 6 % pracujících mužů a více než 4 % pracujících žen má při svém hlavním zaměstnání ještě zaměstnání druhé. Tento trend je shodný ve všech národnostech, i relace jsou velmi

podobné. Významnější odchylka je jen u národnosti ruské, kde jsou podíly osob s druhým zaměstnáním na celkovém počtu pracujících osob vyšší o více než 4 procentní body ve srovnání s průměrnými hodnotami ČR i ve srovnání s většinou národnostních skupin.

Struktura ekonomicky aktivních osob podle postavení v zaměstnání měla několik výjimečných hodnot, a to zejména u národností vietnamské, ruské a ukrajinské, které mají nadprůměrné hodnoty samostatně činných osob. Kategorie osob samostatně činných, která u většiny národností oscilovala kolem 10 %, dosáhla u vietnamské národnosti 79 %, u ruské 30 % a u ukrajinské 22 %. Kategorie zaměstnavatelů (tj. osob, které zaměstnávaly minimálně jednu další osobu), byla nejvyšší (téměř 9 % všech ekonomicky aktivních) u národnosti ruské, ostatní národnosti se pohybovaly většinou mezi 3 a 4 %. U všech národností platí, že jak u samostatně činných, tak u zaměstnavatelů bylo vyšší zastoupení mužů než žen – v průměru za ČR byl poměr žen a mužů zhruba 1:2. Tato relace platila u většiny národností, jen u národností s extrémně vysokými hodnotami nebyl rozdíl mezi muži a ženami tak výrazný. Netypickou strukturu ekonomicky aktivních osob podle postavení v zaměstnání měly i osoby s národností romskou - zde je ale příčinou extrémní hodnota nezjištěných odpovědí na tuto otázku (více než 43 % ekonomicky aktivních Romů nevedlo své postavení v zaměstnání).

Zajímavou skutečností je, že národnosti s nižším podílem zaměstnanců mají i odlišnou vnitřní strukturu této skupiny pracovníků - mají vyšší zastoupení osob, které jsou zaměstnávány na základě dohod o pracovní činnosti nebo dohod o provedení práce a nižší než průměrný podíl zaměstnanců v klasickém pracovně-právním vztahu.

Míra nezaměstnanosti, která celostátně činila 9,3 %, byla nejvyšší u národnosti romské (z každých 100 osob ekonomicky aktivních bylo 57 nezaměstnaných) a téměř dvojnásobná proti celostátnímu průměru byla u národnosti maďarské. Naopak minimální hodnotu - necelá 2 % - měla národnost vietnamská. Průměrný věk nezaměstnaných osob je celostátně necelých 35 let. Nižší hodnotu (mladší nezaměstnaní) měly národnostní skupiny romská (33) a ukrajinská (34). Ostatní národnosti měly průměrný věk nezaměstnaných buď zhruba na úrovni ČR (vietnamská) nebo vyšší.

Porovnání s rokem 1991 dokumentuje rozvoj podnikání za posledních 10 let; podíly zaměstnavatelů a samostatně činných osob se všeobecně zvýšily, u některých národností (viz výše) i podstatným způsobem. V roce 1991 bylo zastoupení zaměstnavatelů i samostatně činných osob minimální. Míra nezaměstnanosti byla v roce 2001 ve srovnání s předchozím sčítáním zhruba čtyřnásobně celorepublikově vyšší, jednotlivé národnosti měly dynamiku vývoje tohoto ukazatele rozdílnou. Jedině u národnosti vietnamské zůstala míra nezaměstnanosti na stejné - velmi nízké úrovni (2 %).

Nadpoloviční podíly ekonomicky neaktivních osob byly zjištěny pouze u národnosti německé a romské. Skladba ekonomicky neaktivních osob těchto dvou národností byla ale odlišná. U německé národnosti více než 4/5 všech ekonomicky neaktivních tvořili nepracující důchodci, u romské národnostní menšiny byla nepracujících důchodců pouze pětina, 2/5 bylo žáků, studentů a učňů a téměř 30 % tvořili ostatní ekonomicky neaktivní.